

Kongeørna i Norge 2018

Faktakunnskap og forvaltningspolitisk situasjon ved 50-års-jubileet for fredning av ørneartene i Norge. – Nordisk kongeørnmøte 2018

Alv Ottar Folkestad, tillitsvalgt kongeørneekspert for NOF

Foto: Jan Rabben

Kongeørna er en mytisk fugl og har hatt høy symbolstatus i viktige delene av utbredelsesområdet. I Europa ble den likevel ikke benyttet som falkonerfugl slik den ble i Sentral-Asia, men var fra tid til annen har et eksklusivt innslag i keiserlige falkoneranlegg.

I Norge var ørnfangst (begge arter) tradisjon i gammel tid fra såkalte ørnhus/arehus, oppmurte av stein, hvor fuglene ved hjelp av ei snor ble ført mot en liten åpning i hyttemuren når de slo ned på åtet, og til slutt tatt etter føttene og dradd inn i hytta. Det er kjent at ørn ble solgt levende for eksport, men ble oftest avlivet og benyttet til ulike formål: Den gule vokshuda på ørnenebbet eller gul hud under føttene ble brukt som middel mot gulsott, tørkede vinger som gulvkost, stive svingfjær eller stjertfjær som styrefjær på piler. Den luftfylte basisen av store håndsvingfjær ble kuttet opp og brukt for å unngå at fisk beit av fiskesnøret over angelen (Strøm 1762). Ørneunger kunne bli slaktet til mat (samisk tradisjon). Fra historiens blodige slag hører vi at ørnene forsynte seg av de falne (Tømmeraas 1997).

I seinere forhistorie var prestene i Norge viktige kunnskapsformidlere (opplysningsprester). Erik Pontoppidan på slutten av 1600-tallet blandet nok fakta og myter, men på vestkysten av Norge gir

prestene Stevelin Reutz i 1743 (Folkestad 1982) og Hans Strøm (Strøm 1762) en nøktern, faktabasert beskrivelse av havørn (kalt fiskeørn) og kongeørn. Sistnevntes ungfugler ble kalt slagfalk, ørnefalk og skjære-vinge (m/vingeflekker), de fullvoksne landørn. De oppfattet åpenbart ikke ørnene som utpreget problemarter, men konstaterte at yngre kongeørner kunne volde skade på småfe (sau og geit).

Den store forandringen i synet på ørn (og annet rovvilt) kom med Stortingets vedtak 1845, «Loven om rovviltets bekjempelse og fredning av det matnyttige viltet» (Richardson 2012). Ideene kom fra utlandet via akademiske miljøer, åpenbart påvirket av at viktorianske moralkrav også måtte gjelde forvaltning av naturen. Ørneartene, sammen med annet rovvilt, ble erklært skadelige og uønsket, og med målsetting om utryddelse. Det ble innført skuddpremier. Etter 60-70 år var det meste gjort. Ørneartene var sterkt desimerte, spesielt havørna, og ikke bare i Norge.

Kongeørn og havørn var fredløse og etterstrebet i mer enn hundre år, fra 1845 til 1968, med reirplyndring, åtejakt, giftåte og fotsakser, lenge etter at de fleste andre land hadde fredet sine ørnearter. De første talsmenn for helhetstenking og forståelse for rovfuglenes plass i naturen var forfatteren Mikkjel Fønhus og seinere Yngvar Hagen med boka «Rovfuglene og viltpleien» (1952), godt uttrykt i innledningskapittelet om kongeørna. Johan Fr. Willgohs' doktoravhandling om havørn kom 1961. I Oslo talte konservator Edvard K. Barth sterkt for begge ørneartene. Da Norsk Ornitologisk Forening ble stiftet i 1957, ble fredning av ørnene en av foreningens viktigste oppgaver. Når Willgohs i disse åra etterlyste framdrift i forslag om ørnefredning, var ekspedisjonssjef Pavels faste kommentar: «Huff, ja! Det var disse ørnene da, Willgohs!» (J. F. Willgohs pers. comm.)

Da de norske ørneartene ble fredet ved kgl. resolusjon 6. september 1968, var det etter en forutgående kamp mellom kunnskapsbasert og nytenkende argumentasjon fra fagmiljøer på offensiven i en våknende og raskt ekspanderende miljøbevissthet, og en fordomsfull oppfatning av naturen som kamp mellom skadelige og nyttige arter, der mennesket måtte holde en «balanse», i virkeligheten bygget på vekstfilosofiens målsettinger, en naturforvaltning etablert og forfektet av akademikere i en hundreårs periode. Fredningsvedtaket utløste sterk reaksjon fra beitenæringen, basert på frykt for rask ekspansjon av ørnebestandene med påfølgende tap for sau, geit og tamreindrift. Fredningsvedtaket ble krevd opphevet i hyppige avisoppslag og sterkt påtrykk fra landbruksorganisasjoner og flere lokalsamfunn.

Professor Svein Haftorn kom i 1971 med håndboka «Norges fugler», den mest omfattende og oppdaterte kunnskap om norske fugler til da. Beskrivelse og kartfesting av kongeørnas utbredelse er nær identisk med dagens, også langs kysten, bare minimalt mindre utbredelse i Sørøst-Norge. I Finnmark ble den betraktet som ikke hekkende nord for ca. 70° N. Dette viste seg seinere å være en misforståelse. Yngvar Hagen anslo bestanden i 1964 til grovt 250 par, etter det vi vet i dag åpenbart sterkt underestimert. Til sammenligning vurderte Willgohs i 1955-60 havørnbestanden til høyst 350 par, mens re-analyse av hans registreringsmateriale på basis av oppdatert lokalkunnskap, konkluderer med et sannsynlig lavnivå av havørn rundt 1970 på 7-800 territorielle par. Påtrykk fra landbruket og flere lokalsamfunn gjorde at myndighetene 1972-73 satte i gang en spørreundersøkelse gjennom alle landets viltnevnder om forekomst av ørn og ørnskade på beitedyr, Viltrapport 1 (Hagen 1976). Her ble bestandsestimatet på kongeørn oppjustert til ca. 450 par (havørn 460-470 par).

Rundt 1970 var det sterkt fokus på faunakriminalitetens effekt på rovfuglbestandene, falkoneri, eggssamling og taksidermi. Etter mønster fra Tyskland og Sverige tok WWF Norge høsten 1973 initiativet til «Aksjon rovfugl», en overvåking av utsatte rovfuglarter i et samarbeid mellom miljøvernorganisasjoner, fagmiljøer og myndigheter, en feltovervåking der hovedansvar for praktisk gjennomføring ble lagt til NOF. Etter første års felterfaring 1974 ble dette fra og med 1975 spaltet i rene artsprosjekter med hovedvekt på å kartlegge bestander og overvåke hekking. «Prosjekt

Kongeørn» ble ett av disse. I samarbeid med NOF gjennomførte Vitenskapsmuseet, Trondheim 1976-77 en studie på ørn som skadegjører på sau og tamrein for å følge opp påstander fra beitenæringen. Overvåking av sau ble lagt til Sanddøladalene, Nord-Trøndelag, og studier av tamrein til Fosen, Sør- og Nord-Trøndelag, og Silda og Kvaløya i Finnmark (Karlsen 1978). Områdene ble valgt i samråd med beitebrukere og regional fagmyndighet, og studiene ble finansiert av Miljøverndepartementet og Landbruksdepartementet. Lignende studier på sau ble gjennomført i Rogaland (Nielsen 1976) og Nord-Trøndelag/Helgeland (Bjørn 1976). Erfaringene fra disse studiene konkluderte entydig med at ørnene ikke kunne påvises å gjøre noen betydelig skade på de aktuelle beitedyra og tok åpenbart bort mye av grunnlaget for frykt for uholdbare tapsproblemer forårsaket av ørn. Konklusjonen var at havørn kunne fritas som skadegjører, og fokus på kongeørn som skadegjører ble også i stor grad borte.

Kort tid etter at regional miljøforvaltning ble etablert gjennom fylkesmennenes miljøvernavdelinger høsten 1982, fikk fylkesmennene regionalt ansvar for forvaltning av fredet rovvilt og for regional skadeproblematikk for tap av beitedyr forvoldt av fredete rovviltarter. I utgangspunktet gjaldt dette «de fire store» (gaupe, jerv, bjørn og ulv), sammen med kongeørn. Havørn ble betraktet som uaktuell skadegjører. I 1987 ble kongeørnskade en rutinemessig del av kadaverundersøkelser ved tap av dyr mistenkt drept av fredet rovvilt, først gjennom fylkesmennene, men fra 2000-2001 lagt under Statens naturoppsyn SNO og samlet sentralt i databasen Rovbase. Pr. november 2018 omfatter denne mer enn 167.000 skjemaførte enkeltrapporter, hvorav rundt halvparten har konkludert tapsårsak. Myndighetene har fått etablert nasjonal rovviltovervåking og forskning, med hovedansvar lagt til Rovdata, en avdeling innafor Norsk institutt for naturforskning (NINA) og i samarbeid med Sverige. I tillegg kommer ulike prosjekter og oppdrag finansiert over Statsbudsjettet eller ulike tilskottsmidler. Dette utgjør en omfattende kunnskap om rovviltets plass i arts- og naturforvaltning, og for tapsårsaker og tapsproblematikk for beitedyr; generelt, eller knyttet til rovviltforårsaka tap.

Før 2004 var viktige deler av rovviltforvaltning regionalt delegert til Fylkesmannen. Et partsoppnevnt rovviltutvalg var etablert med rådgivende funksjon som et kontaktforum mellom ulike interesseparter og myndighetene. I enkelte fylker fungerte dette systemet godt og hadde etablerte samarbeidsrutiner og en markert konfliktdempende funksjon. I andre fylker, og særlig i fylkene med bestander eller regelmessig opphold av alle de fire store rovpattedyra, utviklet det seg store og økende konflikter. Det var sterk polarisering mellom interessepartene og behov for politiske avklaringer. Dette kom gjennom Stortingsmelding 15 (2003-2004) «Rovvilt i norsk natur» med evaluering av regional viltforvaltning, og førte fram til «Rovviltforliket av 2004». Med et supplement 2011 («Rovviltforliket 2011») som gjelder noen avklaringer/justeringer for de fire store og knapt nevner kongeørn er forliket fremdeles gjeldende. Som følge av dette ble vedtatt egen rovviltforskrift (FOR-2005-03-18-242). Etter denne ble det oppretta regionale, politisk utnevnte rovviltnemnder i åtte regioner til erstatning for tidligere organisering. Nemndene er innen definerte vilkår gitt forvaltningsmyndighet for «de fire store», men ikke kongeørn. I utgangspunktet var målsettingen for ny regional rovviltforvaltning å unngå det høye konfliktnivået som hadde bygd seg opp og den sterke polariseringen i de regionene som følte seg mest belastet av rovviltskader. Ved en politisk valgt nemnd med delegert myndighet var ønsket å dempe konfliktnivå og polarisering. Etter 13 år må det konstateres at det er blitt betydelig skjerpet politisering av norsk rovviltforvaltning. De regionale nemndene har i en rekke tilfeller overprøvd fagkunnskap og fagmyndighet. Flere av nemndene ønsker forvaltningsmyndighet for kongeørn og er pådrivere for nye, regulerende tiltak for fredet rovvilt, også kongeørn. I 2016 ble det gitt en evalueringsrapport for den nye nemndsorganiseringen (Krange et al. 2016).

Dagens kunnskapsgrunnlag for forvaltning av kongeørn i Norge.

Kongeørna er en av de best undersøkte rovfuglartene globalt. Fra Norge foreligger mer enn 100 rapporter og artikler om tap og tapsårsaker for beitedyr fra de siste 40-45 åra; generelt, for det som er

knyttet til fredet rovvilt, og for det som er forårsaket av kongeørn. Parallelt finnes bestandsanslag for kongeørn i Norge fra 1960- og 1970-tallet (Haftorn 1971), fra 1980-90 (Gjershaug et al. 1994), og oppdaterte oversikter etter årtusenskiftet med nye rapporter fra 2014 og 2015 (Heggøy og Øien 2015, Miljødirektoratet 2015) og 2016-2018 (SNO og Rovdata). Statistisk grunnlag for å vurdere situasjon og utvikling må vurderes som meget godt, basert på årelange tidsrekker av dataregister:

- Organisert beitebruk – OBB – fra 1970 og til dags dato – omfatter 80 % av sauebesetningene
- Ressursregnskap for reindriftsnæringen – fra 2002 til 2016, årlige rapporter
- Rovdata - NINA
- Rovbase – fra 1987 til dags dato, på kadaverundersøkelser og utbetalte erstatninger

Bestandsanslagene for kongeørn i Norge på 250 par i 1964 og 450 par i 1972-73 er åpenbare underestimeringer og må sees på bakgrunn av at det ved det tidspunkt var vanskelig å vurdere tetthet og antall av hekkende fugler i Norge i forhold til landets totalareal. I «Norsk fugleatlas» (Gjershaug et al 1994) er bestandsestimatet på kongeørn 700-1000 par og nærmer seg nivået som har vært gjeldende i nevnte rapporter fra 2014 til 2016 (900-1400 par) og som også Stortinget har lagt til grunn i Rovviltforliket. Tilsynelatende indikerer estimatene fra 1960-tallet til i dag en betydelig økning fra fredningstidspunktet, men tallene reflekterer åpenbart først og fremst en mer presis tilnærming til det reelt nivå som følge av et forbedret estimatgrunnlag. Nøkternt vurdert er det ingen holdepunkter for bestandsøkning de siste 15-20 åra. Økningen fra fredningstidspunktet til dagens nivå kan således ikke parallellføres med den registrerte og dokumenterte bestandsøkningen for havørn i samme periode.

Summeres de studiene som har vært foretatt av kongeørnas rolle som tapsfaktor for beitedyr i perioden fra fredning og fram til i dag, kan de kort oppsummeres som følger:

- **1976-77** Kongeørna ble ansett som en begrenset skadegjører på lam og en relativt lite aktiv skadegjører på tamrein. Skadene var åpenbart først og fremst knyttet til bakenfor liggende primærårsaker.
- **1987-2010** Det var en lav frekvens av kongeørnskader på undersøkte kadaver av beitedyr og lav erstatningsfrekvens for kongeørnskade.
- **2011-2013** Det ble registrert en radikal økning i erstatninger for kongeørnskader i flere fylker.
- **2014-2015** I det såkalte «Rissaprojektet» ble konklusjonen at kongeørn var «betydelig» skadegjører på lam
- **2015** Etter betydelig lobbyvirksomhet fremmet Senterpartiet et representantforslag for Stortinget om endret kongeørnforvaltning
- **2016** Den 6. juni var det i Stortinget flertall for forsøksprosjekt på endret kongeørnforvaltning
- **2017** Klima- og miljødepartementet sendte på høring et forslag om endret kongeørnforvaltning

Norsk institutt for bioøkonomi – NIBIO, oppdaterer årlig utviklingen i tapsprosent for sau/lam på utmarksbeite i Norge, basert på registreringene i Organisert beitebruk – OBB (sauekontrollen) som omfatter rundt 80 % av antall sau i Norge. Dette presenteres i kurver for de enkelte fylkene og for landet, se fig. 1. Årlige variasjoner i antall sau og lam og totaltall i forhold til antall sau og lam tapt oppdateres også, fig. 2. For OBB har antall sau/lam på beite 1980-2017 variert mellom 1,4 og 1,7 mill. dyr og fra 1984-85 til 2017 rundt mer eller mindre samme nivå uten direkte sammenheng med varierende tapsnivå. Tapstallene for landet varierte i perioden 1970-1990 rundt ca. 4 %, men økte fra 1990 til et maksimum på nær 7 % i 2006, og avtok deretter til ca. 5 % i 2015-2017. I enkelte fylker var utslagene betydelig større, særlig i Hedmark (til over 10 %) og Nord-Trøndelag (inntil 13 %). Viktig er det å merke seg at i vestlandsfylkene Rogaland og Hordaland har tapstallet vært mer eller mindre på samme, lave nivåer denne tidsperioden, mellom 2 og 4 % for Rogaland og rundt 4 % for Hordaland.

Fig. 1. Utvikling i tapsprosent for sau/lam på beite (Kilde: NIBIO)

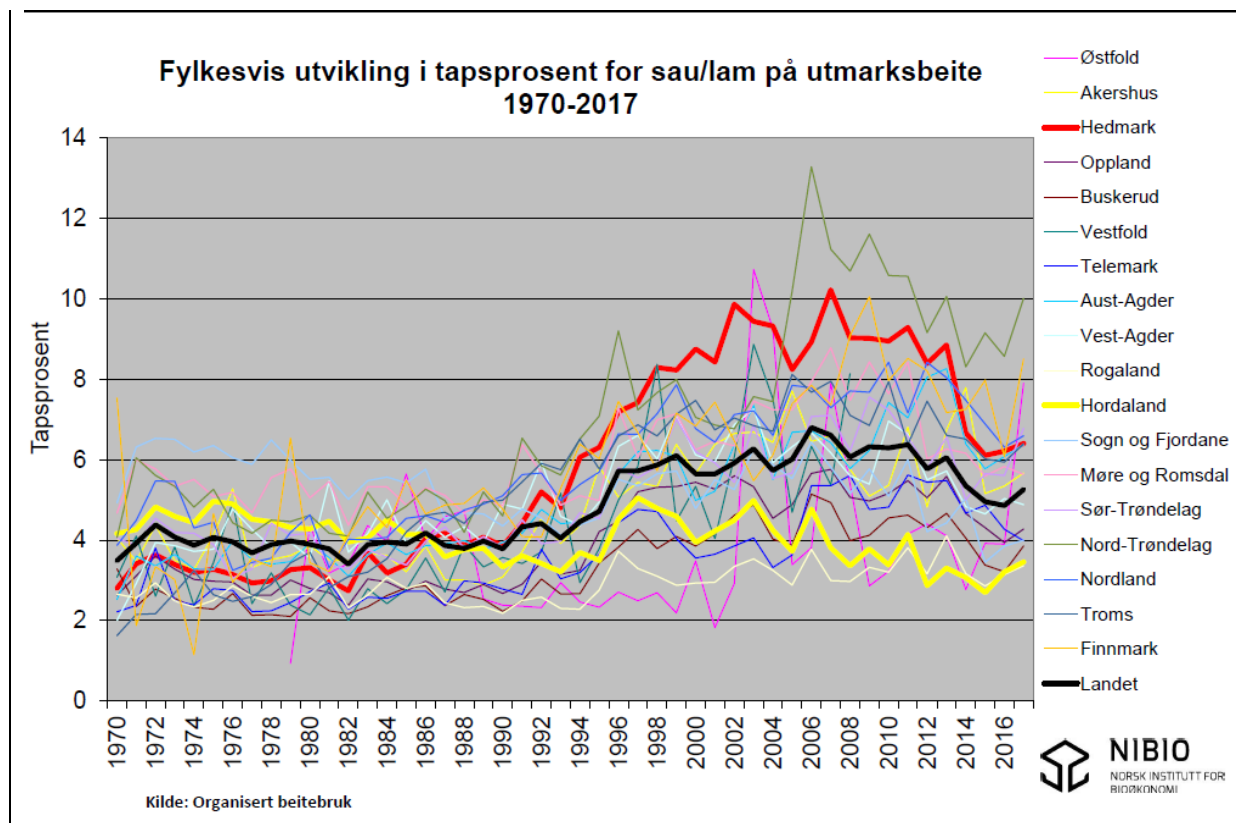

Fig. 2. Variasjon i antall sau/lam på beite i Norge 1970-2017 i OBB (saukontrollen) (Kilde: NIBIO)

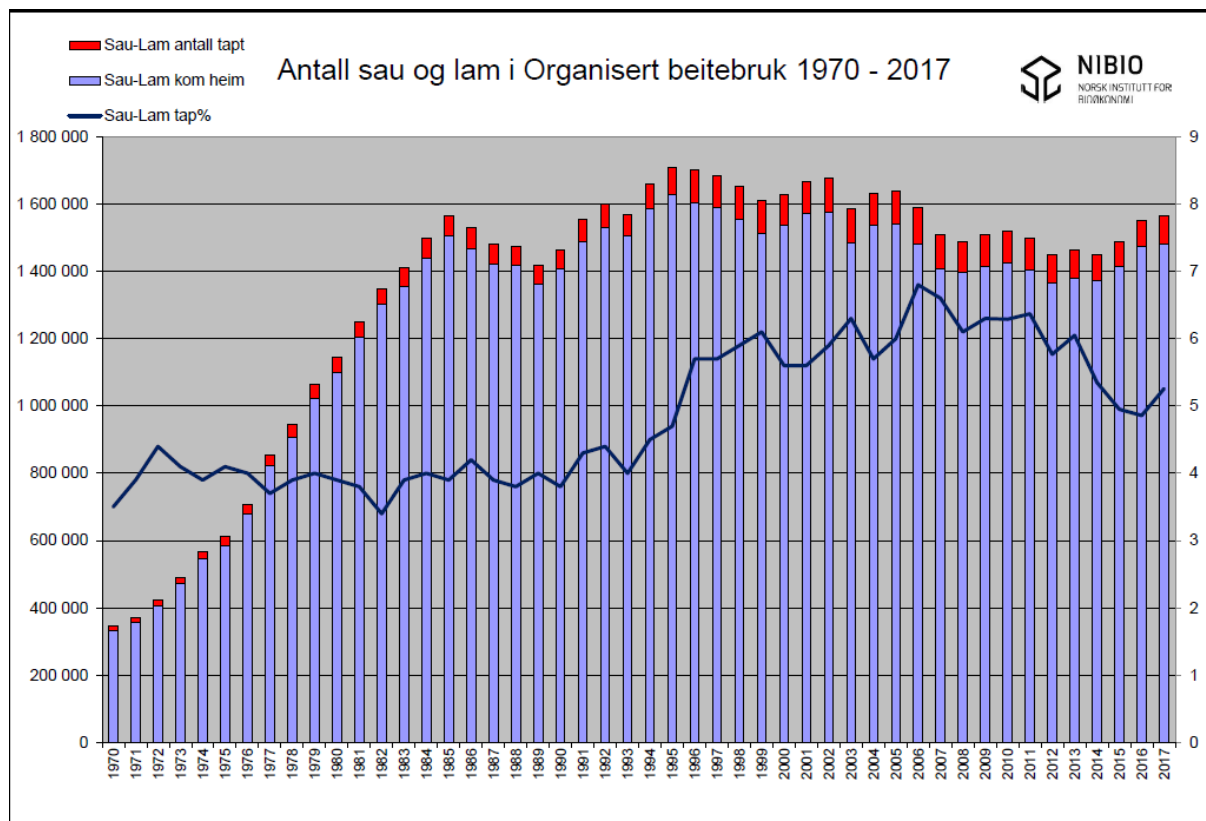
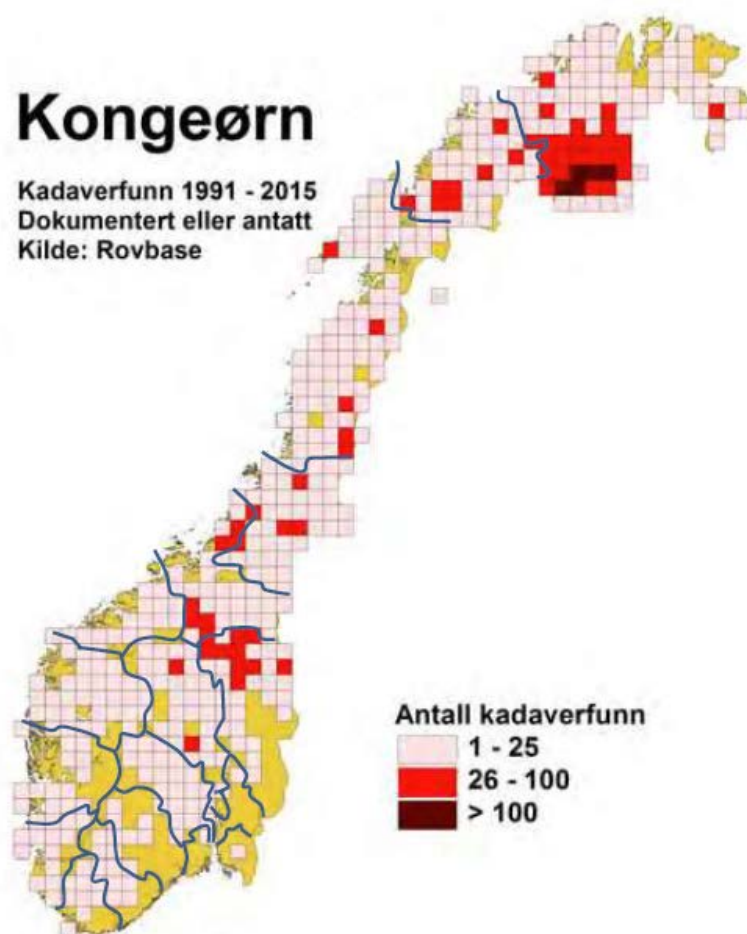

Fig. 3 Fordeling av kadaverfunn av beitedyr dokumentert eller antatt drept av kongeørn (Kilde: Strand et al. 2016)

I 2016 leverte NIBIO på oppdrag fra forvaltningsmyndighetene en rapport om rovviltets betydning for økonomien i beitedyrhold (Strand et al. 2016). Her summeres i grafisk kartframstilling antall kadaverfunn i perioden 1991-2015 med konklusjon dokumentert eller antatt sikkert drept av kongeørn. I praksis gjelder dette så godt som utelukkende sau/lam og tamrein/reinkalv. Dette er kartfestet i et rutenett på 25 x 25 km (625 km²), fig. 3. Så godt som utelukkende er gjennomsnitt med mer enn ett slikt kadaverfunn pr. år og rute, å finne i områder som har tamreindrift, og for bare fem ruter på sørlige del av Finnmarksvidda er det i gjennomsnitt registrert mer enn 4 kadaverfunn pr. år.

På oppdrag for Miljødirektoratet oppdaterte NOF i 2014 og 2015 tall for kongeørnbestanden på landsbasis og fordelt på de ulike fylkene (Heggøy og Øien 2015). Maksimumstall pr. fylke, sammen med areal pr. par, tetthet av sau på beite og registrerte, kongeørndrepte kadaverfunn av sau er presentert i tabell 1.

Tabell 1. Bestandstetthet av kongeørn i forhold til sau og kadaverfunn 2000-2005

Fylke	Max par	Km ² /par	Sau/km ²	Kadaver	Kad/par	Areal/par
Rogaland	73	128	18,5	77	1,09	120-130 km ²
Møre & Romsdal	123	123	3,1	91	0,74	
Nordland	300	128	1,9	422	1,41	
Troms	210	123	1,5	244	1,16	
Vest-Agder	44	165	2,6	35	0,80	150-200 km ²
Hordaland	86	180	5,3	61	0,71	
Sogn & Fjordane	109	171	3,6	122	1,12	
Buskerud	60	248	2,3	97	1,62	200-300 km ²
Telemark	60	255	1,3	19	0,32	
Aust-Agder	40	229	1,2	45	0,80	
Sør-Trøndelag	70	270	2,8	287	4,10	
Hedmark	76	361	1,5	526	6,92	>300 km ²
Oppland	60	420	3,5	251	4,18	
Nord-Trøndelag	66	340	1,5	366	5,55	
Finnmark	160	304	0,2	14	0,09	

Kilde: Heggøy og Øien 2015, Organisert beitebruk, Rovbase

Markert i rødt viser fylker som merker seg ut negativt i frekvens av kadaverfunn pr. kongeørnpar

Fra denne tabellen framgår følgende:

For Rogaland og Hordaland:

- Tiltærmet uendret tapsnivå for sau/lam 1970-2017 (OBB)
- Topp tetthet av kongeørnterritorier
- Topp tetthet av beitende sau/lam
- Unntaksvis besøk av en/to av «de fire store»

For Hedmark, Oppland og Trøndelag:

- Høy tapsprosent på lam 1990-2017 (OBB)
- Høyest antall kadaverfunn med konklusjon «drept av kongeørn»
- Har regelmessig aktivitet av alle «de fire store»

Det er umulig å se noen sammenheng mellom bestandstetthet av kongeørn, beitedyr og dokumentert frekvens av kongeørnskader. Det går klart fram at de områdene som har regelmessig aktivitet og skader forvoldt av store rovpattedyr, også har høyest frekvens av påvist kongeørnskade.

Forvaltning av kongeørn

Kongeørn er totalfredet i Norge, jfr. Naturmangfoldloven § 18. I tillegg har Norge forpliktet seg til et særlig, internasjonalt ansvar for arten gjennom internasjonale konvensjoner og avtaler, spesielt med vekt på Bernkonvensjonen med sine appendices. Under gitte forutsetninger kan fredningsinstituttet fravikes. Dette er for kongeørna oppfanget av Rovviltforskriftens § 12, der det lyder:

«Fylkesmannen kan gi tillatelse til felling av enkeltindivider av kongeørn som volder vesentlig skade på bufe og tamrein, forutsatt at felling kan rettes mot bestemte individer, jfr. Naturmangfoldlovens § 18 første ledd b). Vedtak om felling skal være begrenset til et bestemt område og tidsrom. Det kan knyttes vilkår til fellingstillatelsen.»

Forutsetningen for å kunne gi tillatelse til felling av kongeørn er altså en situasjon der enkeltindivid gjør *vesentlig* skade og at slike individer kan identifiseres forut for felling. Over tid har det vært gitt flere fellingstillatelse for kongeørn i Norge. Oftest har slike tillatelser blitt påklaget og i stor grad blitt opphevet av overordnet myndighet fordi kravet om vesentlig skade ikke har vært korrekt vurdert, og fordi kravet om identifisert og identifiserbar skadevolder ikke har vært oppfylt. Bare unntaksvis har forutsetningen for fellingstillatelse gitt positivt resultat i form av at identifisert skadegjørere har blitt felt og med umiddelbart opphør av tap av beitedyr.

Politisert krav om endret forvaltning av kongeørn

I løpet av den siste tiårsperioden har det i noen fylker vært satt fram påstander om store og tiltakende tap av beitedyr forårsaket av kongeørn, og fra 2008 til 2013 ble det en økning i utbetaling av erstatning for kongeørnsskade på sau og lam på mer enn 150 %. Særlig kraftig var økningen i Troms fylke med mer enn tredobling av erstatningsutbetalingene for tap av sau/lam på beite og på et nivå som har holdt seg høyt hele perioden fra 2012 til 2017. I andre deler av landet har klager på høye tap forårsaket av kongeørn særlig vært knyttet til Fosenhalvøya i de to Trøndelagsfylkene, med særlig fokus på et avgrenset beiteområde, Rødsjø beitelags område i Rissa. Se tabell 2.

Tabell 2: Erstatning for kongeørnsskade ved tap av sau/lam 2008-2018

År	Erstatning for kongeørnsskade					Dokumentasjon KØ-skade				
	Norge	andel	Troms	andel	Fosen	Norge	Troms	Åker	-Åker	S.-Trønd
2008	29/923	3,0%	25/161	6,5%	0/23	130	14	5	9	19
2009	45/1317	4,0%	38/221	11,6%	0/64	214	38	27	11	26
2010	39/1465	4,6%	30/228	11,3%	0/133	217	21	9	12	29
2011	24/1826	6,1%	20/245	20,5%	0/178	206	30	20	10	16
2012	40/2098	8,0%	31/566	35,1%	0/120	208	22	9	13	20
2013	59/2328	7,7%	30/479	35,7%	0/162	215	31	18	13	25
2014	27/1637	7,1%	19/391	33,6%	0/142	160	18	4	14	28
2015	30/1642	8,3%	13/562	43,5%	2/255	178	17	1	16	32
2016	19/1381	7,9%	13/541	45,6%	0/135	115	9	1	8	11
2017	17/1256	8,3%	0/370	32,8%	1/172	113	9	1	8	15
2018	-	-	-	-	-	91	5	0	5	6

Kilde: Rovbase Kolonne for Åker angir funn på Åkerøya, -Åker er funn i Troms utenom Åkerøya

Dette ble referanse for sterk lobbyvirksomhet rundt tap av lam og tamrein på Fosen og gav grunnlag for et delprosjekt, Rissa-prosjektet 2014-2015, innen et midtnorsk prosjekt på tap av tamrein, hvor det var bevilget midler til bl.a. studier av rovviltets aktivitet og betydning for reindrifta. Det ble videre satt søkelys på tapsproblem i tamreindriften i Nord-Norge, først og fremst tap i kalvingsområder i Troms. Rissa-prosjektet bebudet sluttrapport på våren 2016 og blei imøtesett som grunnleggende for vurdering og behandling av et representantforslag fra Senterpartiet med foreslått endring i forvaltningsgrunnlaget for kongeørn. Forslaget skulle behandles av energi- og miljøkomiteen våren 2016 og seinere av Stortinget juni 2016. Prosjektrapport ble forsinket, og komiteen bad derfor om et notat med oppdatert

faktagrunnlag for behandling av representantforslaget. Prosjektnotatet var kortfattet, nøkternt og hadde ikke særlig presise formuleringer. Det konstaterte at kongeørn var påvist som viktigste rovviltart «knyttet» til lammetap i Rødsjøområdet og at tap til kongeørn var høyere enn det som var funnet i andre studier. Samtidig ble det opplyst at det var flere lammekadaver som ikke var drept av rovvilt enn det som var drept av rovvilt. Mage/tarm-parasitter og alveld var de viktigste tapsfremkallende sykdommer i området. Med referanse til endelig rapport er det neppe tvil om at det ved politisk behandling ble lagt betydelig vekt på registrert kongeørnaktivitet og lite på at andre tapsårsaker var betydelig større. Dette var uheldig, etter som det i endelig rapport ikke ble dradd noen konklusjoner, bare framsatt uavklarte hypoteser. Det ble imidlertid konstatert at sykdom og ulykker var dominerende tapsårsaker, uten at det ble reflektert nærmere om og i hvilken grad dette kunne ha påvirkning på frekvensen også av kongeørnangrep. Fra flere hold ble det rettet kritikk mot prosjektet fordi det avslørte metodiske svakheter og problemer, og at det i prosjektet og tolking av resultater ikke klart ble skilt mellom *tapsårsak* og *dødsårsak* for lammetap. Spesielt var også at forut for Stortingets behandling var det komiteen, ikke fagdepartementet, som forberedte saka for politisk behandling slik tilsvarende saker vanligvis blir behandlet. Det politiske flertall i komiteen var ikke for å bifalle forslag om forsøksordning for «forvaltning» av kongeørn innen rammene av rovviltforliket som en begrenset ordning for Fosen-halvøya og i Troms, mens politisk sammensetning i samlet Storting gav flertall for slik forsøksordning. Denne ordning var forventet å bidra til verdifull kunnskap om forvaltningspraksis. Stortinget konstaterte at kongeørnbestanden var innen vedtatt bestandsmål og at det ikke var grunnlag for å vurdere nytt bestandsmål. Handlingsrommet er derfor begrenset og uten adgang til lisensfelling av kongeørn eller å regulere bestanden. Det er først og fremst i skadefellingsregimet det er aktuelt å vurdere endringer.

Stortinget forventer således at departementet setter i gang prosjekter på Fosen og i Troms med sikte på å få best mulig oversikt over kongeørnbestanden i disse områdene. Prosjektene må omfatte sau og tamrein, og havørn bør inkluderes i studien. Siktemålet er best mulig kunnskap om forhold knyttet til kongeørn og andre tapsårsaker. Beitedyr som påvises drept av kongeørn, må også underlegges veterinærmedisinske undersøkelser, og prosjektene skal omfatte studier av tapsreducerende effekt av andre tiltak enn felling av kongeørn, så som forebygging mot sykdom og for god helsetilstand. Det må etableres gode systemer og kontaktflater som gjør forskerne i stand til å følge og måle effektene av eventuelle forvaltningstiltak knyttet til kongeørnbestand og forebyggende tiltak i beitenæringen. Miljødirektoratet sørger for videre oppfølging og gjennomføring av prosjektene på Fosen og i Troms. Konkrete detaljer må utvikles av miljødirektoratet og aktuelle forskningsinstitutter.

I høringsbrev av 21.06 2017 fra Klima- og miljødepartementet ble det som oppfølging av innstilling for Stortinget og behandling av representantforslag foreslått midlertidige og geografisk avgrensede endringer i Rovviltforskriften om skadefelling av kongeørn:

1. Der det er dokumentert større skadeomfang over flere år kan det innenfor prosjektområdene på Fosen og i Troms tillates felling av kongeørn forut for skade og uten at det foreligger akutt skadesituasjon, så langt det foreligger fare for større skader.
2. Tillatelse kan i prosjektperioden knyttes opp mot et bestemt område og tidsrom, uten krav til identifisering av skadegjørende individ.
3. Forsøksordningen gjelder for prosjektperioden som avklares i kontrakt mellom forskningsprosjektene og Miljødirektoratet.

Norsk Ornitologisk Forenings oppfatning av departementets forslag

I innspillbrev fra Norsk Ornitologisk Forening – NOF datert 04.09 2017 er foreningens høringsuttalelser i kortform følgende.

- Krav om «vesentlig skade» før skadefellingsadgang må opprettholdes.
- Naturmangfoldlovens § 8 om kunnskapsbasert naturforvaltning er ikke oppfylt.
- Stortingets føring om «... målretting av skadefelling» tilsier at dagens gjeldende forskrift må opprettholdes.
- NOF går sterkt imot skadefelling forut for skade. I dagens kongeørnbestand vil det bety bestandsreduksjon. Foreningen etterlyser også rammebetingelser i Rovviltforliket som åpner for slik forskriftsendring.
- NOF etterlyser en helhetlig og gjennomgripende oppsummering og analyse av eksisterende materiale og kunnskaper som basis for eventuelle kongeørn- og tapsprosjekter.
- NOF anbefaler videreføring av Rissa-prosjektet (Fosen) forutsatt at materialet fra forrige prosjekt gjennomgås og analyseres på nytt.
- Tapstallene for rein på Fosen tilsier at det ikke er hensiktsmessig å inkludere rein i dette delprosjektet når det gjelder tapsproblem forårsaket av kongeørn.
- For Troms er det ikke faktagrunnlag for å inkludere sau i et prosjekt på kongeørn som skadegjører. En vesentlig del av registrert kongeørnskade i fylket er fra vintertap i en enkel villsauflokk i utedrift i perioden 2004-2017 og under forhold som aldri skulle ha gitt grunnlag for fagmyndighetene til å dispensere for denne driftsformen på disse breddegradene.
- Et prosjekt på kongeørn som skadegjører på reinkalv bør fokusere på de konsentrerte tapene i Storfjord kommune og tilgrensende områder på Lyngshalvøya. Omfanget skiller seg fra alle andre områder i Norge. Det er viktig å kunne klarlegge hvorfor.
- NOF kan ikke se noe behov for å inkludere havørn i prosjekter på tapsforhold hos sau og tamrein. Det er intet som skulle tilsi revolusjonerende nytt om denne arten. Foreliggende kunnskap er betydelig, klar og entydig.

Det er fremdeles viktig å ha i minne kongeørnas størrelse og kapasitet:

- Hann 3,7 kg
- Hunn 5,2 kg
- Den er som en vanlig huskatt i størrelse og er fremdeles ikke noe stort rovdyr!

Det ville være et gedigent nederlag for kunnskapsbasert naturforvaltning om 50-årsjubileet for fredning av ørn i Norge skulle markeres med redusert vern av kongeørna.

Referanser:

- Bjørn, R. 1976: Ørneskader på sau og rein i Nord-Trøndelag og Nordland. Hovedoppgave ved Norges Landbrukshøgskole. 11 pp.
- Folkestad, A. O. 1982. Fuglelivet i Herøy, Sunnmøre rundt midten av 1700-talet. Frå presten Stevelin Reut sine skrifter frå 1743. I Norsk Ornitologisk Historie. Norsk Ornitologisk Foreining 1957-1982. J. Suul (red.). 47-56.
- Gjershaug, J. O., P. G. Thingstad, S. Eldøy og S. Byrkjeland 1994. Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Foreining, 552 s.
- Haftorn, S. 1971. Norges fugler.
- Hagen, Y. 1952. Rovfuglene og viltpleien. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo.
- Hagen, Y. 1976: Havørn og kongeørn i Norge. En utredning om de to artenes status i vårt land ca. 1972/73 samt om ørnskadeproblemet. *Viltrapport 1*. Direktoratet for vilt og ferskvannsfiske, Trondheim.
- Heggøy, O. og I. J. Øien 2015. Kongeørn i Norge. NOF-Rapport 7-2015. 21 s.
- Karlsen, S. 1978: Tap av bufe og tamrein og våre ørners forhold til disse dyra. *Viltrapport 6*. 59 pp.
- Krange, O., J. Odden, K. Skogen, J. D. C. Linnell, H. B. Stokland, S. Vang og J. Matteson 2016. Evaluering av regional rovviltforvaltning. NINA-rapport 1268. 190 s.
- Miljødirektoratet 2015. Forvaltning av kongeørn i Norge. Rapport M-470. 34 s.
- Miljødirektoratet 2018. Rovbase. Nettbasert innsynsløsning til kontinuerlig oppdatert database.
- Nielsen, T. R. 1976: Undersøkelser over kongeørn i Bjerkreim kommune, Rogaland. Stensilert rapport til WWF/Norge 62 pp.
- Norsk institutt for bioøkonomi – NIBIO. Fylkesvis utvikling i tapsprosent for sau/lam på utmarksbeite 1970-2017. Årlig oppdatert, nettbasert innsynsløsning.
- Pontoppidan, E. 1753. Det første Forsøg på Norges Naturlige Historie. Anden Deel. Kjøbenhavn.
- Richardsen, K. M. 2012: Den store rovviltkrigen. En undersøkelse av «Lov om Udrydding af Rovdyr og Fredning af Andet Vildt»(1845). Mastergradsoppgave i historie, Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Universitetet i Tromsø.
- Stien, A., I. Hansen, K. Langeland og T. Tveraa 2016. Kongeørn som tapsårsak for sau og lam. Tapsstudie i Rødsjø beiteområde 2014-2015. NINA Rapport 1285. 33 s.
- Strand, G.-H. (red.) 2016. Rovviltbestandenes betydning for landbruk og matproduksjon basert på norske ressurser. NIBIO Rapport. Vol. 2 nr. 63.
- Strøm, H. 1762. Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Føgderiet Søndmør, beliggende i Bergen Stift i Norge. Første Part. Sorøe. 572 pp. Faksimileutgave 1957.
- Tømmerraas, P. J. 1997. Ørnen – en barnerøver. Eget forlag. 223 pp.
- Willgohs, J. F. 1961: The White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla albicilla* (Linné) in Norway. Årb. Univ. Bergen, Mat. Naturv, Ser 12: 1-212.